

Próza-triptichon

Gyimesi László három regényéről

Beküldjem értetek a medvét?

Gyimesi László regénye különös világba kalauzolja el olvasóit. A helyszín – látszólag – az író szülő- és lakóhelye, Óbuda, egy városrész, ahol sok minden megtörtént és megtörténhet. A *próza-tekercs* műfajjal megjelölt kötet primer hősei kisemberek, mindennapjaink szereplői, akik bármikor szembejöhetnek velünk a sarki kocsmában, esetleg egy nejlonszattyorral a sarki ábécében.

A történet(füzér) ugyanakkor Balogh Tamás, az egykor gázgyári lakatos, a jelenlegi alkoholista munkanélküli és barátai már-már fájdalmasan mindennapi, monoton és látszólag kilátástalan világán túl egy másik szálon is fut – valahol, a mágikus realizmus által kreált vidékeken, a képzelet tájain, álom és ébrenlét mezsgyéjén. Az óbudai kisemberek kocsmaszagú hétköznapijain túl fut valahol ekhós szekerén a *Mester* névre keresztelt titokzatos öregember, aki természetesen sokkal több annál, mint aminek, vagy akinek látszik. Ekhós szekere mellett ott lohol a medve, aki bármilyen parancsát teljesíti, a szekér belsejében pedig egy, még a való világban rabságba ejtett, cirkuszi előadás által elbűvölt tömeg utazik, csak maga a *Mester* tudja, valójában hová is. A szökés büntetése természetesen halál, a realitás és a bizarr mesevilág pedig egyre inkább egymásba folynak.

Csupán a főhősnek kikiáltott Balogh Tamás az, aki kocsmázásai, barátai által immár alig meghallgatott üres filozofálgatásai, a kilátástalanság közepette folyamatos borgőzös delíriumai között egyfajta közvetítőként, médiumként funkcionál a két világ és a két, egymástól látszólag teljesen eltérő és elválasztott dimenzióban végbemenő történetfüzér között. Maga az olvasó sem tudhatja – legfeljebb az író sugalmazásaiból –, hogy a „párhuzamos világ” szereplői és eseményei valóban léteznek és megtörténnek-e, vagy nem más az egész, mint Balogh Tamás zavaros, részeg képzelgése, egyfajta fantáziavilágba menekülés a mindennapok nyomorúsága elől. Csupán ő az, aki időnként be-belát az ekhós szekér útjába, a *Mester* egyszerre csodálatos és borzasztó cselekedeteibe, s végül látja azt a természetesen szimbolikus figuraként megjelenő, az örület végtelen szféráiba száguldó

szekérről végül megszökő és a valós világba visszatérő fiatal párt, akiknek valami módon mégis sikerül keresztülhúzniuk a gonosz számításait.

A *prózatekercs* vége egyszerre tragikus és reménykedésre okot adó, s mint minden szándékoltan töredékes prózamű, természetesen lezáratlan és fenntartja a folytatás lehetőségét. Gyimesi László, aki egyébként jeles költő is, egyszerre él a legprofánabb prózai iróniával és egyfajta lírizált regisztert is használ a kötetben, olykor egészen a lírai szociográfia műfajának irányába terelve a könyvet. Az apokaliptikus végjelenetben fény derül a *Mester*, e szándékoltan többlényegű regényhős valódi „kilétére” is, s az is bebizonyosodik, hogy bár hatalma igen nagy, talán mégsem megtörhetetlen és megkerülhetetlen.

Az alapvetően egyszerű és tisztalelkű, ám természetesen realista módon esendő Balogh Tamás lecsúszott, az alkoholizmusban vergődő egykori gázgyári munkásemberből felettes tartalmak, nagyobb összefüggések tudójává lényegül át, még ha ezt környezete nem is egyértelműen veszi észre. Immár képes meglátni és meghallani olyan dolgokat, amelyeket előtte még értelmezni is képtelen volt, ezáltal pedig valamilyen módon kiemelkedik a kilátástalan és sivár környezetből, amelybe tulajdonképpen látszólag visszavonhatatlan módon belévetetett.

Akkor most repültem, vagy nem repültem?

Gyimesi László második regénye, az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* ugyanazon szereplőkkel tér vissza, mint a *Beküldjem értetek a medvét?*, s ugyancsak a valóság és a képzelet közötti Óbudára, álom és ébrenlét mezsgyéjére vezeti olvasóit. A főhős itt is Balogh Tamás, az egykori gázgyári lakatos, aki továbbra is munkanélküli alkoholistaként, egyúttal botcsinálta filozófusként tengeti életét.

A *Mester* és az ő párhuzamos története / univerzuma immár nincs jelen, legfeljebb áttételesen, miként arra a szerző utal a fűlszövegben. Sokkal inkább a realitások talaján járunk, csakúgy Balogh Tamás, mint állandó társai, barátai. Példának okáért a Tanár Úr, az egykori nyugalmazott középiskolai magyartanár – akit talán kicsit önmagáról is mintázott a szerző –, a regény bölcseket mondó, irodalmi ambíciókat dédelgető értelmiségi figurája; Burma, az állástalan, bánatát ugyancsak az alkoholba fojtó egykori film- és tévérendező; Pofapénz, a mindig optimista újságos és megrögzött szerencsejátékos „totókirály”; Sunya, a kisstílű, de alapvetően szeretetre méltó tolvaj; Gutentág, a mindig rosszban sántikáló, nagy pénzekről álmódózó csónakházi gondnok; avagy Rabbi, a titokzatos ősz szakállú koldus és önkéntes szent ember, aki talán kissé még örült is, de becenevével ellentétben leginkább

őskeresztény. Lényegében immár nem valamiféle misztikus, több síkon játszódó mesében találja magát az olvasó, sokkal inkább valamiféle szürreális krimiben, amelyben a fájóan mindennapi nyomorúságot ugyancsak a humor és a fel-felcsillanó reménysugarak teszik elviselhetőbbé.

Az óbudai „lumpenértelmiség” nem közülük való, ám velük ettől függetlenül szolidáris barátját, Dozsót, a környék nagyhatalmú gengszterét már a történet elején meggyilkolják. Tekinthetjük mindezt csupán a képzelet szüleményének is, elképzelhető azonban az a verzió is, hogy a szerző ezzel a cselekményszállal valamennyire utalni akar a ’90-es években történt, többek között Óbudát is érintő és átszövő maffia-leszámolásokra, az azóta is felderítetlen vagy éppen csak mostanára felderített bűncselekmény-sorozatokra is. Persze a fikció világa nem referál ilyen explicit módon a valóságra, legfeljebb az általánosság szintjén sejteti az olvasóval: olyan világban élünk, ahol mindez egyáltalán nem lehetetlen. Dozsó (mint a regényből később kiderül, polgári nevén Dobossányi Zsolt) meggyilkolása természetesen a főhősök részéről bosszúért kiált. Meg is jelenik a színen egy kétes hírű üzletasszony, (talán egykori prostituált) Fodros Nóra, aki megkísérli felbérelni Balogh Tamást és barátait Dozsó halálának vélt megrendelője, a környék másik rettegett, ugyanakkor a külvilág felé köztiszteletben álló nagyvállalkozó-gengsztere, a Sánta Zupás gúnynévvel illetett egykori katonatiszt ellen.

A regény hőseitől természetesen olyan távol áll a bérgyilkosság végrehajtásának képessége, mint Makó Jeruzsálemtól, Balogh Tamás és esendő, ám alapvetően mégiscsak jószívű barátai mindössze odáig jutnak el az olykor komikus, olykor már-már tragikomikus jelenetek és élethelyzetek sorozatán keresztül, hogy egy fenyegető levelet helyezzenek el a Sánta Zupás tulajdonában álló kaszinónál, amelyet végül is nem ők, hanem profi rivális gengszterek gyűjtanak fel, bár a gyanú természetesen főhőseinkre terelődik.

Ugyan a Sánta Zupás likvidálásának szándéka a történet főszálát képezi, a regény hőseit valójában legtöbbször a kocsmában látjuk, ahol vagy tervezgetik a merényletet a maguk esetlen és szinte már-már ártatlanul bájos módján, vagy valami egészen másról beszélnek a sörök, borok, kommersz töményitalok mindent átható szaga közepette. Balogh Tamás itt is afféle szent örülként jelenik meg a többiek között, aki egyre azt bizonygatja mindenkinek, hogy ő bizony-bizony repült és látta felülről egész Óbudát, múltat és jelent egybefolyva, barátai azonban mindezt csupán az alkohol és a kilátástalanság számlájára írják. Gyimesi regénye olykor-olykor itt is átcsap lírai szociográfiába, amely az apró, hétköznapi csodák által áthatott mágikus realizmus írói eszköztárán túl a maguk fájdalmasan emberi és esendő létezésében ábrázolja hőseit.

A helyzetkomikumok, részeg hőzöngések, botcsinálta, sikertelen bűnözői kísérletek végül tragikumba csapnak át. A regény elbeszélője ugyan nyíltan nem mondja ki, pusztán sejteti az olvasóval, de a Sánta Zupás ellen elkövetett merénylet-kísérletek végül olyannyira kudarcba fulladnak, hogy van, aki az örült kalandot túl sem éli. Itt, a regény végén nyer értelmet a cím, mely először Balogh Tamás, végül pedig a transzcendensbe / mesevilágba történő átlépés keretében a Margit-híd oldalán látható egyik szfinxszobor által feltett kérdés, s tulajdonképpen ha elég figyelmesen, a kellő érzékenységgel olvassuk a szöveget, még egyértelmű választ is kapunk rá.

Ha valamifajta konkrét, a társadalomra reflektáló végkicsengést akarunk megfogalmazni, kissé talán brutális üzenetet kapunk: a Sánta Zupás – legalábbis materiális értelemben aratott – győzelme azt sugallja, hogy a rendszerváltozás környékén kétes módon meggazdagodott vállalkozói, adott esetben a bűnözés útjára lépett réteget nem kötik semmilyen szabályok, s fájdalmasan kelet-európai társadalmunkban bizonyos emberek mindig jól jönnek ki minden helyzetből. Ebből kifolyólag a Balogh Tamásékhöz hasonló kisemberek, átlagemberek pedig talán szükségszerűen elbuknak, s örülhetnek, ha egyáltalán túlélnek azt, ha lázadni próbálnak a fennálló világrend ellen.

Ennek ellenére a tragikum mellett itt is, miként a *Beküldjem értetek a medvét?* című prózatekercs végén, ugyancsak felcsillan valamiféle remény: ha egy Balogh Tamás-féle, immár a társadalom peremére sodródott kisember képes *repülni*, talán még sincs minden veszve...

Az ember, aki lejött a hegyről

Gyimesi László *próza-triptichonjának* harmadik darabja, *Az ember, aki lejött a hegyről* az első két könyvhöz képest kissé perspektívát vált, s hasonlóan a *Beküldjem értetek a medvét?* cselekmény-felépítéséhez egyszerre játszódik a valós világban és valamiféle felettes, transzcendens térben, s egyszerre történik a valós időben és valamiféle időtlen, transzcendens univerzumban.

Ugyan utószavában a szerző azt írja, a cselekmény szükségszerűen az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* két fejezete között kell, hogy játszódjon, hiszen akik a második regény sugalmazása szerint a történet végén meghaltak, itt még mind-mind életben vannak; úgy vélem, a harmadik regény által cselekménye által átfogott „valós” időintervallum olyan nagy idő kell, hogy legyen, s olyan közvetlen utalások találhatók benne a 2010-2011-es évre, hogy az események időben mindenképpen a korábban megjelent regény után kell, hogy

történjenek. A cselekmény egyszerűen „nem fér be” az *Akkor most repültem, vagy nem repültem?* két fejezete közé, így élnünk kell a gyanúperrel, hogy Gyimesi László jó mesemondóhoz és a szó jó értelmében véve gátlástalan prózaíróhoz képest egyszerűen feltámasztotta némelyik hőst – felmerül persze a kérdés, a szó klasszikus értelmében „meghalhat”-e egyáltalán egy regényhős? Különben sem egészen egyértelmű, hogy bizonyos események nem csupán a korábban főhősnek kikiáltott Balogh Tamás képzeletében játszódtak-e le, így aztán az sem egyértelmű, a szereplők közül ki él és ki halt meg...

Az ember, aki lejött a hegyről cselekményének középpontjában ezúttal nem annyira Balogh Tamás áll, mint inkább a Burma becenévre hallgató – Balogh Tamáson kívül alig-alig derül ki a szereplők többségéről, mi is a polgári nevük, mindez nem is lényeges –, ugyancsak lecsúszófélben lévő, immár régóta állástalan egykori film- és tévérendező. A szereplők napjai ugyancsak egyhangúan telnek különböző törzskocsmáikban, mikor szokatlan alak jelenik meg közöttük: a magát Istóknak nevező, külsejében leginkább egy ősmagyar sámánra emlékeztető ősz szakállú, nemezsapkás, tarsolylemezes öregember, aki hamar be is illeszkedik a kocsmá törzsvendégei közé. A mindennapok egyhangúságából kitörendő, a regény hősei kirándulást és bográcsos pörköltfőzést terveznek az egyébként a valóságban létező, Óbuda külterületén található Csúcs-hegy nevű kirándulóhelyre. A pörköltfőzésre az eszközök és alapanyagok beszerezésétől kezdve a tervezgetésen át egészen a kivitelezésig úgy készülnek fel, mint valamiféle szent vallási rituáléra, megtisztulási szertartásra: a cselekmény jelentős részét voltaképpen ez a készülődés teszi ki. Gyimesi itt is mesteri módon ábrázolja, hogy a társadalom peremére szorult kisemberek hogyan tudnak örülni akár csak annak is, ha kilátástalannak tűnő életükbe akár egy apró változás is beáll, a remény valamiféle szikrája felcsillan.

Mikor aztán Istók, aki voltaképpen a címszereplő, *az ember, aki lejött a hegyről*, végre-valahára felvezeti az igencsak esendő és igencsak szedett-vedett óbudai társaságot a Csúcs-hegyre, a Gyimesi László prózájában szokásos fordulat bekövetkezik: a fájoan egyhangú realitásból átlépünk a fantázia / mesék / transzcendencia világába, ahol Burma, Balogh Tamás és barátai olyan elképzelhető és elképzelhetetlen dolgokat látnak és tapasztalnak meg, melyek ugyan végig ott voltak a szemük előtt, ugyanakkor eddig valahogy elkerülte a figyelmüket. Mondhatjuk, meglátják az Óbuda mögött rejlő Óbudát, tágabb értelemben a világ mögötti világot, s pusztán nézőpont kérdése, hogy a látható valóságot, vagy az amögött rejlő, pusztán valamiféle beavatási szertartáson átesett emberek számára látható felettes világot fogadjuk-e el valóságként.

S ahogyan az egy mágikus realista regényben lenni szokott, természetesen kiderül, hogy Istók, *az ember, aki egyszer már lejött a hegyről*, korántsem közönséges kocsmatöltelék, de még csak nem is valamiféle önjelölt ősmagyar(kodó) sámán, hanem csupán megjelenési formáját tekintve ember, ám teljes mértékben a túlvilág, a felettes, transzcendens hatalmak jóindulatú küldötte. „Személyazonossága” persze nem tisztázódik egyértelműen, Gyimesi vegyíti egymással a kárpát-medencei pogány hiedelemvilágot, vagy legalábbis amit tudunk róla, illetve a zsidó-keresztény kultúrkör elemeit, s a regény mondanivalója szempontjából talán nem is annyira lényeges, hogy Istók valamiféle pogány istenség modernkori megtestesülése, vagy a szó keresztény értelmében véve maga a Jóisten, de legalábbis annak küldötte... Kiséte nem annyira, szándéka azonban mindenképpen egyértelmű: választás elé állítja a szereplőket – ha ugyanazon az úton mennek vissza a város lakott területére, amelyen jöttek, mindenre emlékezni fognak és megváltozik az életük, ha más úton mennek, mindent elfelejtenek.

Gyimesi itt már-már népmesei szinten pendíti meg a mágikus realizmus húrjait, s először természetesen még Burma, Balogh Tamás és barátai választása sem annyira egyértelmű. Hiszen hangsúlyozottan esendő emberek, miként azt a regény fűlszövegében olvashatjuk, akár barátaink, szomszédaink, ellenségeink is lehetnének, egyáltalán nem predesztináltak semmiféle megváltásra vagy akár csak egy fokkal jobb élethelyzetre.

A *próza-triptichon* darabjai közül talán *Az ember, aki lejött a hegyről* áll a legközelebb a mesék / mítoszok világához, tartalmazza a legtöbb mágikus realista elemet, s bár a regény vége Gyimesi László prózájára oly jellemző módon egyáltalán nem egyértelmű, számos szál elvarrását az olvasóra bízva, egyúttal fenntartva magának a folytatás jogát is, ez a mű bír a legoptimistább kicsengéssel. Miután *mindenki lejött*, pontosabban *visszajött* a hegyről a völgybe (a mindennapok kézzel fogható világába?), immár egyikük sem ugyanaz, aki korábban volt. Ha megváltás egyértelműen nincs is mindenki számára, a lehetősége legalább adva van. A változás, a jobb élet, az újrakezdés lehetősége a társadalom peremére szorult, a mindennapok sivárságából és a mindenkori szegénységből csupán az alkoholban átmeneti kiutat találó kisemberek számára is adott, a hétköznapi csodák világa pedig nem valahol a megfoghatatlan túlvilágon van, hanem itt a szemünk előtt – elég csupán, ha nyitott szemmel járunk a világban és merünk hinni abban, hogy nem minden rendeltetett el eleve...

Összegző gondolatok a próza-triptichonról

Gyimesi László három regénye, e különös *próza-triptychon* sajátos, egyéni írói világot tár a mindenkori olvasó elé, mely világ egyszerre saját valóságunk és a képzelet birodalma, ahol tulajdonképpen bármi megtörténhet. A mágikus realizmus írói eszközeit mindhárom regény mesterien alkalmazza és teszi egyúttal természetessé a kortárs magyar irodalom meglehetősen heterogén közegében: a sokszínű, ám olykor széttartó posztmodern regényírási stratégiákkal kissé szembehelyezkedve visszatérve a hagyományos cselekményvezetéshez, a viszonylag egyszerű, élvezhető, valahonnét valahová tartó lineáris történetmeséléshez. Igaz, a regények és azok lehetséges értelmezési tartományai többszintűek, miként olykor a történetmesélés is párhuzamosan két vagy több szinten zajlik, sőt, olykor még a fragmentáltság jegyeit is magukon viselik a történetek. Ennek ellenére alapvetően mégis tradicionális, mondhatni anti-posztmodern regényekkel van dolgunk, melyek inkább a modernség irodalmi hagyományához nyúlnak vissza, és strukturális jellemzőiken túl a posztmodern kor már-már nihilista „everything goes” – „minden elfogadható” ideológiátlan ideológiájával szemben Adyval szólva talán az „ember az embertelenségben” meglehetősen jól körülhatárolható üzenetét fogalmazza meg, értékközpontú irodalmat valósítva meg. Gyimesi László *próza-triptychona* alapvetően humanista próza, hiszen elsősorban az emberről és emberségről szól egy olyan korban, mikor az erről a témáról való explicit beszédnek, legalábbis a szépirodalom terében nincs túl nagy keletje. Figurái esendő, csetlő-botló, a társadalmi lét peremén egyensúlyozó, időnként már-már komikussá váló kisemberek, napjaink hétköznapi hősei vagy éppen jó értelemben vett anti-hősei, akik – legalábbis látszólag – nincsenek sem idealizálva, sem nagy cselekedetekre hivatva. Egyszerűen csak *élnek*, belévetve egy világba, melyből lassan kiveszni látszik a humánus, és a maguk egyszerű módján megpróbálnak valamilyen módon túlélni. Ha szigorúan ítéljük meg őket, még bűnöket, de legalábbis apró stikliket is elkövetnek, mint mindenki más, ám mivel pont esendőségük teszi őket túlságosan is emberivé, bűneik megbocsáttatnak, s alapvetően inkább az olvasó szeretetét és együttérzését, mintsem megvetését vagy ítéletét hivatottak kivívni.

A regények nem hallgatnak, sőt, kendőzetlenül beszélnek olyan mindennapi, az irodalom által azonban az esetek többségében negligált problémákról, mint munkanélküliség, kilátástalanság, szegénység, alkoholizmus, pedig olyan korban és országban élünk, ahol e jelenségek lassanként a lakosság többségét érintik. A szociális kilátástalanságon túl a korrupció és a szervezett bűnözés sem csupán a hagyományos írói fantázia szüleményei, hanem példának okáért a médiából nap mint nap értesülhetünk hasonló eseményekről, jelenségekről. A mesészerű elemek ellenére Gyimesi László regényei egyértelműen napjaink Magyarországaról szólnak, olykor tragikusan, olykor bájos iróniával jelenítve meg a magyar

hétköznapiakat. A szerzőtől még a politikum irodalmi formába öntése sem áll távol, hiszen a regények szereplői nem véletlenül lecsúszófélben lévő, jellemzően a lakótelepi közeg igencsak sivár, behatárolt életközösségben élő emberek, többen közülük az immár bezárt Óbudai Gázgyár egykori dolgozói. Reményt elsősorban az ad számukra, hogy jellemhibáik ellenére minden körülmények között számíthatnak egymásra, a barátság valahogy mindenkinek felett álló értéként jelenik meg. Ha már a politikumot bevonjuk az értelmezésbe, alapvetően elmondható, hogy Gyimesi László regényei valamiféle szociáldemokrata társadalomeszményt fogalmaz meg, s a szerző mélységesen együttérez a társadalmi-gazdasági változások veszteseivel, akik hangsúlyozottan társadalmunk többségét alkotják.

E próza erejét éppen az kölcsönzi, hogy a gazdag írói fantázia által kreált csodás-mágikus elemeken túl a hozzánk közel álló, mondhatni közülünk való szereplők kelnek életre a regényhármasság lapjain, s pont olyan magasságokat és mélységeket élnek meg, melyeket mindennapjaink során mi magunk is bármikor megélhetünk. S bár az olykor komikus élethelyzetek mellett tragédiák is történnek velük, mindig felcsillan valamiféle remény, mindig ott lebeg a szemünk előtt az újrakezdés lehetősége. Ily módon pedig a Gyimesi-próza visszatér az irodalom régi, mára ugyancsak nem divatos, ám megítélésem szerint mindenképpen fontos funkciójához: a szórakoztatás mellett a tanításhoz, illetve a saját korunkra történő autentikus reflexióhoz, melyen keresztül az olvasó valamiféle képet kap a korról és társadalomról, amelyben él.

Az autentikus szépírói reflexión keresztül pedig a befogadó talán nem csupán naturalisztikus módon szembesül az őt körülvevő kor visszásságaival, de az olvasás élménye által, ha csupán időlegesen is, de megszépülhet, elviselhetőbbé válhat számára a világ, melyből a regényhármasság sugalmazása szerint talán mégsem teljesen vészett ki minden remény és humánus...

(Beküldjem értetek a medvét?: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2004.)

(Akkor most repültem, vagy nem repültem?: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2008.)

(Az ember, aki lejött a hegyről: Littera Nova Kiadó, Budapest, 2012.)